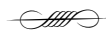

מפי המלמד וחוזר ומשגירו בפי התינוקות, עכ"ל. כוונת רש"י דכיון דיש ארבעים תינוקות לא יכול המלמד לקיים חיובו לחזור עם התינוקות על מה שלמדו ולקיים עיקר חובתו לגבי ידיעת התורה, ולפיכך מביאים ריש דוכנא ומשגיר את התורה בפי התינוקות, ועל ידו מקיים המלמד את חובתו.

ולפי זה יש לבאר דברי הרמב"ם לגבי לימוד התינוקות בשבת. דכתב הרמב"ם (בהמשך דבריו כאן בהלכה ב): ולא יבטלו התינוקות כלל חוץ מערבי שבתות וערבי ימים טובים בסוף היום ובימים טובים, אבל בשבת אין קורין

לכתחלה אבל שונין לראשון, עכ"ל. נראה לומר דקמ"ל הרמב"ם דשבת שאני מיו"ט כיון דלית בה חיוב שמחה אלא חיוב עונג, [מחמת עונג שבת אין רק דקורין לכתחילה] ואין מצות עונג מפקיעה עיקר חובת לימוד תורה של תשב"ר. אלא "שונין לראשון", דחיוב שינון הוי מעיקר מצות תלמוד תורה בתשב"ר ואין לבטל שינון זה אפילו במקום שיש מצות עונש. דחובת המלמד היא לשנן לתינוקות עד שתהא התורה שגורה בפיהם, ולצורך שינון זה יש לו למלמד להטיל אימתו על התינוקות.

פרק ב הלכה ב **ומכה אותן המלמד להטיל עליהם אימה וכו' ויושב ומלמדן כל היום כולו ומקצת מן הלילה כדי לחנכם ללמוד ביום ובלילה.** צריך עיון אמאי קבע הרמב"ם דין זה דהטלת אימת המלמד על התינוקות כאן בפרק ב' בחיובא דמלמד, ולא חברו יחד עם שאר דיני הרב המלמד את תלמידיו להלן בפרק ד'. ועוד קשה, דלהלן בפרק ד' כתב "כיצד מלמדים", ובהלכות ב', ג' וד' פירט כמה וכמה דינים לגבי צורת הלימוד ודיני מלמדות, ורק בסוף הלכה ה' כתב דין הטלת אימה על התלמידים, וז"ל, במה דברים אמורים בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו או מפני דעתן שהיא קצרה, אבל אם ניכר לרב שהם מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהן ולפיכך לא הבינו חייב

לרגוז עליהן ולהכלימן בדברים כדי לחדדן, ובענין זה אמרו חכמים זרוק מרה בתלמידים, עכ"ל. מבואר דדוקא אם נתרשלו התלמידים חייב הרב להטיל אימתו עליהם ולקיים בהם מה שאמרו זרוק מרה בתלמידים, הא לאו הכי אין לו להטיל אימתו עליהם, והכא בפרק ב' במלמדי תינוקות כבר בריש דבריו קבע דין הכאת התלמידים בכדי להטיל עליהם אימה בלא קדימת "במה דברים אמורים". משמע דאפילו בתחילת לימודם אצלו יש למלמד להטיל עליהם אימה והוא דין מוחלט בין אם נתרשלו התינוקות בין אם לא נתרשלו. וכן משמע מהמשך דבריו בהלכה זו: "ויושב ומלמדם כל היום", דמיירי בדין מוחלט בחובת המלמד, ויש לבאר החילוק בין פרק ב' ולפרק ד'.

ונראה פשוט דשאני "מלמד" הכא בפרק ב' מ"רב" דפרק ד', דלהלן מיירי בתלמידים גדולים הלומדים תושבע"פ אצל רבם, ותלמידים כבר בתחילת לימודם אצל רבם חלה עליהם חובת אימת רבם, כמו שכתב הרמב"ם להלן ריש פרק ה', וז"ל, כשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו יתר מאביו, עכ"ל. הרי דקבע הרמב"ם חיוב אימת הרב. ומובן שפיר דאין הרב חייב להטיל אימתו עליהם, דאימה זו חובת התלמידים היא, ודוקא אם התרשלו התלמידים ולא קיימו חובתם המוטלת עליהם אז חייב הרב לעשות מעשים בקום ועשה כדי להטיל אימתו עליהם כדי לחדדן.

משא"כ כאן בפרק ב' דמיירי בתינוקות הלומדים תורה שבכתב אצל המלמד אינם בכלל "תלמידים" אשר חובת אימת רבם עליהם, ואדרבה חייב המלמד להטיל אימתו עליהם מתחילה אפילו טרם שהתחיל ללמד. ואין אימה זו מצות התלמידים דאכתי קטנים הם, אלא מציאות של אימה לצורך הצלחת

הלימוד. וקבע הרמב"ם כאן דין בדיני מלמדי התינוקות דמכה אותם המלמד משום דעד שלא יטיל אימתו עליהם לא יצליח ללמד.

ואם תאמר אמאי לא קבע הרמב"ם דין זה לעיל בפרק א' לגבי חובת האב ללמד את בנו דיש לו לאב להכות את בנו ולהטיל אימתו עליו, י"ל דבאב אין צורך בכך דמטבע הדברים הבן מתיירא מאביו, ודוקא מלמד דאינו לא אביו ולא רבו צריך להטיל אימתו עליהם. והיינו דקבע הרמב"ם בתחילת דבריו כאן חובת המלמד להטיל אימתו על התינוקות עובר לעצם מעשה הלימוד עצמו.

ויש להוסיף דהטלת אימה היא בכלל קיום שליחותיה דאב, דהמלמד הוא ידו של האב, ואותה אימת הבן כלפי אביו הקיימת ממילא, חייב המלמד להוות על ידי מעשה הכאה, דעי"ז ירגיש הבן אימת מלמדו עליו ואז יחשב מעשה הלימוד של המלמד כאילו האב מלמד את בנו בעצמו.

* * *

ובלילה לעיל בפרק א' (הלכה ח): כל איש מישראל חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה, עכ"ל. ולהלן בפרק ד' לגבי

בהמשך הלכה זו כותב הרמב"ם: "ויושב ומלמדן כל היום כולו ומקצת מן הלילה". צריך ביאור מאי קמ"ל בזה, דהרי כבר קבע הרמב"ם חובת לימוד ביום

"כיצד מלמדים" השמיט הרמב"ם חיוב לימוד ביום ובלילה דסמך על מה שכתב בפרק א'. ואמאי חזר וקבע דין זה כאן בפרק ב' בחיוב המלמד, דפשיטא דכל דיני תלמוד תורה נוהגים במלמד התינוקות לצורך קיום מצות תלמוד תורה.

ונראה לומר דחיוב לימוד יום ולילה נאמר דוקא בתלמידים גדולים ולא בתינוקות, דליכא חיוב ללמד את התינוקות בלילה מחמת עיקר מצות תלמוד תורה מקרא ד"והגית בו ביום ובלילה", אלא סגי ללמד ביום בלבד. ודייק הרמב"ם בלשונו וכתב: "ויושב ומלמדן כל היום כולו ומקצת מן הלילה כדי לחנכם ללמוד ביום ובלילה", הרי דחיוב לימוד בלילה לאו מעיקר מצות תלמוד תורה הוי, אלא חיוב חינוך נשנה כאן. וחינוך הוי חיוב מסויים המוטל על האב, דחייבו חכמים את האב לחנך את בנו לכל המצוות שיתחייב בהן הבן כשיגדל. ומכיון דבמצות תלמוד תורה איכא חובת לימוד ביום ובלילה מקרא ד"והגית בו ביום ובלילה", ולכשיגדל יתחייב הבן עצמו לקיים חובה זו, ממילא אף בקטנותו חייב האב לחנך את בנו לקיום מצוה זו דמאי שנא תלמוד תורה משאר המצוות. וזהו דחידש כאן הרמב"ם לגבי מלמד תינוקות, דחכמים הטילו חובת חינוך למצות תלמוד תורה אקרקפתיה דמלמד. והטעם הוא משום דהמלמד עומד במקום האב, ושלוחו דאב הוי, ולפיכך נתחייב בחיוב חינוך לגבי מצות תלמוד תורה, דאף מצוה זו כלולה

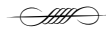
בשליחות המלמד. ופשיטא דלא נכלל בשליחות המלמד אלא מצות חינוך לתלמוד תורה בלבד וחינוך לשאר מצוות נשאר במקומו ומוטל על האב. והאי דלא קבע הרמב"ם מצות חינוך זו לעיל בפרק א' לגבי חובת האב, היינו משום דליכא חידוש בכך, דהרי חובת האב חובה כללית הויא לחנך את בנו בכל המצוות. ועוד, דחינוך ללימוד תורה בלילות אינו חל עד שיהיה התינוק בן שש או בן שבע דרק אז הגיע הקטן לחינוך לתלמוד תורה בלילות, ואז אביו מוליכו אצל מלמד התינוקות. לפיכך השמיטו הרמב"ם בפרק א'.

ועיין בספר עבודת המלך כאן דהביא מקור לדברי הרמב"ם מהא דאיתא בשמות רבה: "רבנן אמרי ביום ובלילה למד עמו (עם משה רבינו) הקב"ה, שנאמר ויהי שם עם השם, לכך התקינו חכמים שיהיו משנין יושבין בבוקר ובערב". אולם משמע מלשון המדרש דדין לימוד ביום ובלילה הוא מחמת עיקר מצות תלמוד תורה ולא מדין חינוך, דילפינן מלימוד הקב"ה עם משה רבינו. וקשה, דדין לימוד ביום ובלילה הוי מעיקר מצות תלמוד תורה, ודין זה קבע הרמב"ם בפרק א' לגבי כל איש מישראל ואין מקומו כאן. לכן נראה דכוונת הרמב"ם כאן לחדש חיוב מסויים במלמד תינוקות בתורת שליח האב ויסוד החיוב הוא מצות חינוך דרמיא על האב. לכן נלע"ד דדעת החכמים אינה כדעת המדרש, וחיוב לימוד בלילות דילפינן ממשה רבינו

שייך דוקא בתלמידים גדולים ולא בתינוקות כמו שנתבאר.

ונפק"מ בין תלמידים גדולים לתינוקות לגבי יומי תמוז הארוכים, דבתלמידים גדולים החייבים ללמוד בלילה מחמת עיקר מצות תלמוד תורה ליכא לחלק חילוק בין יומי תמוז

הארוכים לבין יומי כסלו הקצרים, משא"כ לגבי תינוקות מדין חינוך יש לומר דפטור המלמד מלחנכן ללמוד בלילה ביומי תמוז דאין התינוקות יכולים ללמוד עד השעות המאוחרות בלילה. נועיין מה שכתב בזה בספר נהורא דאורייתא (מאמר שלישי פרק א.)

פרק ב הלכה ב **ומכה אותן המלמד להטיל עליהם אימה, ואינו מכה אותם מכת אויב מכת אכזרי, לפיכך לא יכה אותם בשוטים ולא במקלות אלא ברצועה קמנה.** בדין הכאת המלמד נתחדשו שתי הלכות: (א) היתר; (ב) מצוה. דאילולי חידוש דין הכאה במלמד, היתה הכאה זו חשיבא עבירת לאו דאורייתא ד"פן יוסיף", כמו שכתב הרמב"ם בפרק ה' מהלכות חובל ומזיק, אלא דהיתר מסויים נאמר לגבי מלמד דמותר לו להכות את התינוקות לצורך מצות תלמוד תורה. ומלשון הרמב"ם כאן מוכח דנאמר עוד דין בהכאת המלמד, והוא חובת המלמד להכות את התינוקות בכדי להטיל עליהם אימה.

יוסיף" אי מחית ליה בערקתא דמסאנא, אך הרמב"ם כתב "ומכה אותם המלמד", דהוא דין חיוב הכאה, ויש לעיין מנא ליה לרמב"ם דין זה.

ונראה לומר דהמקור למצות הכאה במלמד תינוקות הוא מהא דאיתא במתניתין מכות (ה): אבא שאול אומר מה חטיבת עצים רשות אף כל רשות, יצא האב המכה את בנו, והרב הרודה את תלמידו, ושליח ב"ד. ובסוגיא (שם) איתיביה רבינא לרבא, יצא האב המכה את בנו, והרב הרודה את תלמידו, ושליח ב"ד, לימא כיון דאילו גמיר לאו מצוה, השתא נמי לאו מצוה, התם אע"ג דגמיר מצוה, דכתיב (משלי כט, יז) יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך, עכ"ל.

ועיין כאן בכסף משנה דהביא מקור לדברי הרמב"ם, וז"ל, פרק לא יחפור (ב"ב כא.) אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת כי מחית לינוקא לא תמחי אלא בערקתא דמסאנא, עכ"ל. ונראה דזה מקור לדין היתר המלמד להכות את התינוקות, דמוכח מסוגיית הגמרא דלא עבר המלמד על איסור "פן

הרי דמפורש דהכאת המלמד הכאת מצוה חשיבי, ולפיכך אם הרג המלמד את התינוק בשגגה על ידי הכאה זו פטור מגלות, דבעינן דומיא דחטיבת עצים דרשות. והכאה דמצוה במלמד הוי כהכאת שליח בית דין דהיא הכאה דמצוה ואם הרג השליח